

УДК: 343.98

С.Бухонський, канд. юрид. наук,
Другий слідчий відділ територіального управління Державного бюро розслідувань, КиївDOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2020.44.36-39>

ЩОДО ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ РОЗРОБКИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ОБЛІКУ

Однією із причин недостатнього рівня розкриття злочинів названо комплекс проблем у сфері кримінальної реєстрації. Оскільки розкриття й розслідування злочинів є пошуково-пізнавальною діяльністю, важливу роль повинне відігравати інформаційне забезпечення цієї діяльності, раціональна організація й уміле використання відомостей, зосереджених у криміналістичних обліках. Визначаючи пріоритетні напрями розробки сучасної системи криміналістичного обліку, ми зупинилися на обліку ознак та властивостей осіб, які вчинили злочин, як меті нашого дослідження. З цього приводу, ми дослідили низку питань, щодо: стану наукової розробки теорії кримінальної реєстрації, генези і розвитку криміналістичних обліків, визначення місця системи обліків в інформаційному забезпеченні криміналістичної пошукової діяльності, правові питання ведення кримінальної реєстрації та напрями використання криміналістичних обліків, питання автоматизації обліків тощо. Сформульовано наступні завдання: дослідити передумови реформування сучасної системи криміналістичного обліку; розгляд об'єктів криміналістичного обліку, зокрема обліку ознак та властивостей осіб, які вчинили злочин; аналіз існуючої інформаційної системи накопичення даних; пошук шляхів удосконалення існуючих форм криміналістичного обліку тощо. Одним із об'єктів криміналістичного обліку є особа, яка вчинила злочин. Це обумовлено тим, що у механізмі злочину ця особа посідає центральне місце - без суб'єкта немає злочину. Отже, у фокусі уваги правоохоронних органів у випадку вчинення злочину знаходиться людина. Зазначено, що криміналістичне дослідження особи, яка вчинила злочин, має суттєве значення не тільки для повного, всебічного та об'єктивного розслідування кримінального провадження та обґрунтованого призначення покарання, але і є одночасно передумовою для здійснення дієвої профілактичної роботи по запобіганню злочинам, успішного застосування основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених та забезпечення законних прав і інтересів цієї особи, дотримання законності. Підсумовуючи вищевикладене, запропоновано створити автоматизоване робоче місце (наприклад, окремо адаптоване для судді, слідчого судді, слідчого, оперативного співробітника, адвоката, прокурора тощо), яке за допомогою алгоритмізації діяльності, пов'язаної зі звертанням до криміналістичних обліків, дозволить компенсувати недолік знань працівників органів внутрішніх справ про кримінальну реєстрацію. Це сприяло б надалі підвищенню ефективності використання відомостей, зосереджених у криміналістичних обліках. Зазначено необхідність вдосконалювати існуючі форми криміналістичного обліку шляхом відображення у них інформації про індивідуальні ознаки, риси та властивості особи злочинця, з метою подальшого їх використання для досягнення завдань попереднього розслідування, виправлення та ресоціалізації засуджених, адаптації після звільнення та профілактики злочинів.

Ключові слова: інформація, інформаційна система, криміналістичний облік, об'єкти обліку, реєстрація.

Постановка проблеми. Однією із причин недостатнього рівня розкриття злочинів є комплекс проблем у сфері кримінальної реєстрації. Оскільки розкриття й розслідування злочинів є пошуково-пізнавальною діяльністю, важливу роль повинне відігравати інформаційне забезпечення цієї діяльності, раціональна організація й уміле використання відомостей, зосереджених у криміналістичних обліках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблем кримінальної реєстрації зробили вчені України та зарубіжних країн: Ф.Амінев, Р.Белкін, А.Вінберг, О.Волинський, Р.Дьоміна, Л.Еджубов, Є.Зуєв, Є.Іщенко, М.Корнієнко, Ю.Мазніченко, М.Міловідова, О.Пахомов, О.Пацкевич, В.Пашко, Я.Рибалко, Ю.Пілюков, П.Семеновський, Д.Рассейкін, М.Терзієв, В.Федорович, Б.Шевченко, С.Ялишев та інші.

Однак їх роботи торкалися в основному комплексного використання криміналістичних обліків, особливостей використання окремих з них у розслідуванні злочинів, проблем удосконалення окремих криміналістичних обліків, можливостей їх автоматизації, або були виконані десятиліття назад.

Визначаючи пріоритетні напрями розробки сучасної системи криміналістичного обліку, ми зупинимося на обліку ознак та властивостей осіб, які вчинили злочин, як меті нашого дослідження. З цього приводу, ми дослідили низку питань, щодо: стану наукової розробки теорії кримінальної реєстрації, генези і розвитку криміналістичних обліків, визначення місця системи обліків в інформаційному забезпеченні криміналістичної пошукової діяльності, правові питання ведення кримінальної реєстрації та напрями

використання криміналістичних обліків, питання автоматизації обліків тощо.

Сформульовані наступні завдання: дослідити передумови реформування сучасної системи криміналістичного обліку; розгляд об'єктів криміналістичного обліку, зокрема обліку ознак та властивостей осіб, які вчинили злочин; аналіз існуючої інформаційної системи накопичення даних; пошук шляхів удосконалення існуючих форм криміналістичного обліку тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із об'єктів криміналістичного обліку є особа, яка вчинила злочин. Це обумовлено тим, що у механізмі злочину ця особа посідає центральне місце – без суб'єкта немає злочину. Отже, у фокусі уваги правоохоронних органів у випадку вчинення злочину знаходиться людина, яка цей злочин вчинила, і яку в залежності від виду правових відносин, суб'єктом яких вона є, можна називати по-різному. З моменту вчинення злочину виникають кримінально-правові відносини між державою і людиною, що його вчинила, яку називаємо «особою, яка вчинила суспільне небезпечне діяння, що містить ознаки злочину». З моменту відкриття кримінального провадження ця особа стає суб'єктом кримінально-процесуальних правовідносин, і в ході розслідування провадження, її розгляду у суді та постановлення вироку набуває відповідно процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого [7, с. 27].

Після набрання вироком чинності та звернення його до виконання ця особа стає суб'єктом кримінально-виконавчих правовідносин, що

виникають з приводу виконання та відбування кримінального покарання. Але протягом всіх цих етапів це одна і та ж особа, яка характеризується відносно сталою сукупністю певних фізичних, біологічних та соціальних ознак та властивостей і саме за допомогою розроблених криміналістикою методів дослідження, науково обґрунтованих та сучасних технічних способів, прийомів та засобів виявлення, фіксації та перевірки інформації можна отримати інформацію про властивості та ознаки певної особи, або іншими словами здійснити криміналістичне дослідження або діагностування особи, яка вчинила злочин.

Протягом всіх етапів, спілкуючись із цією особою, її знайомими, рідними, свідками, потерпілими, а також досліджуючи наявні у провадженні докази, певну інформацію про її ознаки та властивості одержують слідчий, суддя, працівники кримінально-виконавчої системи.

Криміналістичне дослідження особи, яка вчинила злочин, має суттєве значення не тільки для повного, всебічного та об'єктивного розслідування кримінального провадження та обґрунтованого призначення покарання, але і є одночасно передумовою для здійснення дієвої профілактичної роботи по запобіганню злочинам, успішного застосування основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених та забезпечення законних прав і інтересів цієї особи, дотримання законності [2].

Пріоритетного значення набуває криміналістичне дослідження не тільки фізичних і біологічних, а й соціальних властивостей та ознак людини, які характеризують людину як особистість на рівні індивідуальної і суспільної свідомості, її відношення до закону, суспільства, сукупності моральних і етичних цінностей.

З дослідженням соціальних властивостей особи нерозривно пов'язане питання про встановлення ступеня її суспільної небезпечності, що суттєво впливає на вирішення питання про обрання до обвинуваченого запобіжного заходу під час попереднього розслідування та визначення судом виду та міри кримінального покарання підсудному [1, с. 27].

Завдання виправлення та перевиховання засудженого в значній мірі залежить від можливості користування представниками виправно-трудових установ інформацією про обставини, що характеризують особу засудженого. Успішне застосування основних засобів виправлення і ресоціалізації до засуджених та здійснення з ними профілактичної роботи по запобіганню вчинення нових злочинів практично неможливо без наявності достатнього обсягу інформації про особу, яка вчинила злочин, і навпаки, наявність такої інформації дає можливість працівникам кримінально-виконавчої системи обрати та застосувати найбільш оптимальні прийоми, форми та методи впливу на особу засудженого з метою досягнення позитивного результату. Своєчасне та повне отримання інформації про особу засудженого під час відбування покарання, зокрема таких її соціальних властивостей як ставлення до суспільне корисної праці, дотримання режиму відбування покарання, до закону, загальноновизнаних цінностей, та інші, є підставою для вирішення питання про зміну правового становища засудженого

переведення його на поліпшені умови утримання, до виправно-трудової установи з менш суворим режимом утримання, застосування до нього акту амністії, умовно-дострокового звільнення, або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, що в свою чергу сприяє забезпеченню його прав [6, с. 242-248].

Однак, до цього часу в Україні відсутня єдина комплексна інформаційна система накопичення результатів криміналістичного дослідження ознак та властивостей осіб, які вчинили злочини, що в свою чергу негативно впливає на ефективність роботи правоохоронних органів та суттєво ускладнює координацію їх зусиль у боротьбі зі злочинністю. У нашій державі практично не існує налагодженої та чіткої системи обміном інформації стосовно індивідуальних властивостей осіб, які вчинили злочини як між різними правоохоронними органами, так і між окремими службами і підрозділами одного правоохоронного органу [3, с. 143-146].

Існуючі криміналістичні обліки щодо осіб, які вчинили злочини, обмежуються в основному констатацією окремих відомостей ідентифікаційного, демографічного та персонографічного характеру, а інформація, отримана слідчим, суддею та працівниками кримінально-виконавчої системи під час розслідування, судового розгляду та виконання покарання, що характеризує особу злочинця як неповторну особистість з її особливими рисами характеру та схильностями, навичками, ставленням до суспільства, закону, загальноновизнаних людських цінностей тощо, не знаходить свого відображення та фіксації. Як наслідок, невикористано втрачається можливість її подальшого використання - суддя не отримує необхідної інформації про особу обвинуваченого від слідчого; працівники кримінально-виконавчої системи не отримують відповідної інформації про засудженого від слідчого та судді; органи внутрішніх справ, на які покладено здійснення профілактичних заходів, після звільнення особи з місць позбавлення волі не отримують інформації про її індивідуальні особливості від працівників кримінально-виконавчої системи, що значно ускладнює виконання покладених на правоохоронні органи завдань [4, с. 229-232].

У свій час з метою фіксації інформації про особу обвинуваченого, отриманої слідчим під час розслідування, у кримінальних провадженнях щодо арештованих обвинувачених була запроваджена спеціальна анкета – форма № 86 «Повідомлення про особу заарештованого та інших обставинах, що можуть мати значення для його виправлення та перевиховання». Ця анкета складається із 17 пунктів і заповнюється слідчим на підставі матеріалів провадження та особистих спостережень і направляється до слідчого ізолятора одночасно з направленням кримінального провадження до суду. Після засудження обвинуваченого ця анкета передається працівниками слідчого ізолятора разом з особовою справою засудженого до виправно-трудової установи для врахування індивідуальних особливостей засудженого у процесі виправлення та ресоціалізації. Але як свідчить практика, впровадження цієї анкети позитивних результатів не дало, так як більшість слідчих до цієї вимоги ставиться формально або взагалі її не виконує.

За кордоном інформація про індивідуальні властивості особи, що вчинила злочин, досить широко та плідно використовується правоохоронними органами для кримінологічного прогнозування майбутньої поведінки особи як під час відбування покарання, так і після звільнення.

Важко переоцінити важливість такої інформації для слідчого (інших зацікавлених осіб) у ході розслідування злочину, вчиненого особою, яка вже була засуджена, та відбувала покарання. Наявність у таких випадках інформації про індивідуальні властивості підозрюваного або обвинуваченого може допомогти слідчому швидко встановити з ним психологічний контакт, повно та всебічно дослідити всі обставини справи, спрогнозувати можливу реакцію та поведінку підслідного під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Тому, необхідно вдосконалювати існуючі форми криміналістичного обліку шляхом відображення у них інформації про індивідуальні ознаки, риси та властивості особи злочинця, з метою подальшого їх використання для досягнення завдань попереднього розслідування, виправлення та ресоціалізації засуджених, адаптації після звільнення та профілактики злочинів [5, с. 24].

В підрозділах органів внутрішніх справ, які здійснюють кримінальну реєстрацію, функціонує значна кількість різних видів обліку, загальний обсяг збереженої інформації в яких обчислюється мільйонами документів. Однак ефективно використання цих відомостей утруднене у зв'язку з наявністю окремих недоліків, що мають місце в організації обліку.

Найбільш істотними з яких є такі:

а) відсутність єдиної методики ведення обліків і невизначеність схеми інформаційного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ, інших учасників кримінальних проваджень;

б) значна кількість нормативних актів по веденню обліків, які до того ж неоднозначно визначають їх функціонування; у ряді випадків працівники (інші сторони та їх представники) не мають чіткого уявлення про те, куди потрібно звернутися за відомостями, які їх цікавлять;

в) недостатній ступінь централізації окремих видів обліків, що не дозволяє одночасно

одержувати узагальнену інформацію про об'єкти, які цікавлять, не врегульований порядок доступу до них сторін кримінального провадження;

г) дублювання обліків на різних рівнях управління (відомі випадки, коли ті самі картотеки ведуться декількома підрозділами одного органа внутрішніх справ);

д) низький рівень автоматизації процедур збору, обробки й видачі інформації.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, пропонуємо створити автоматизоване робоче місце (наприклад, окремо адаптоване для судді, слідчого, адвоката, прокурора тощо), яке за допомогою алгоритмізації діяльності, пов'язаної зі звертанням до криміналістичних обліків, дозволить компенсувати недолік знань працівників органів внутрішніх справ про кримінальну реєстрацію. Це сприяло б надалі підвищенню ефективності використання відомостей, зосереджених у криміналістичних обліках.

Список використаних джерел:

1. Бахін В. П., Весельський В. К., Клименко Н. І., Старушкевич А. В. та ін. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практ. посіб. / за ред. Н. І. Клименко. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 216 с.
2. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника: посіб. Москва: Юристъ, 1997. 336 с.
3. Пацкевич А. П. Автоматизированные системы как элемент структуры информационно-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений. *Проблемы криминалистики: сб. науч. тр.* Минск: Академия МВД, Респ. Беларусь, 2003. С. 143-146.
4. Пашко В. І. Можливості використання експертних криміналістичних обліків у розслідуванні злочинів. Наукові розробки академії – вдосконаленню практичної діяльності та підготовки кадрів органів внутрішніх справ. матеріали науково-практичної конференції (МВС України; УАВС 1-2 лютого 1994 р., м. Київ) / відп. ред. А. П. Закалюк. Київ: УАВС, 1994. С. 229-232.
5. Пашко В. І. Наукові та методичні основи організації і використання експертно-криміналістичних обліків органів внутрішніх справ України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ: 1995. 24 с.
6. Пілюков Ю. О. Удосконалення роботи з криміналістичними обліками на базі інформаційних технологій. Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності. Матер. наук.-практ. конф. Київ: КНУВС, 2006. С. 242-248.
7. Поликарпов В. А. Криминалистические учеты при расследовании таможенных преступлений: автореф. дис. на соискание науч. степени докт. юрид. наук. спец. 12.00.09. Москва, 2008. 27 с.

Надійшла до редколегії 02.10.2020

S.Bukhonskyi, PhD. judicial sciences,

The second rechercheur department of the territorial directorate of the State bureau of investigations, Kyiv

ON THE PRIORITIVE DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT OF THE MODERN SYSTEM OF CRIMINALISTIC RECORD

One of the reasons for the insufficient solving of crimes is the complex of issues in the sphere of criminal record. Since, the solving and investigation of crimes is considered to be an investigational-perceptual activity, the important role should be carried out by the informational support of this activity, rational organizing and adequate usage of information, which is concentrated in criminalistics records. When identifying the priorititive directions of the development of the modern system of criminalistics record, we've pointed out the record of features and characteristics of individuals that have committed a crime as the aim and purpose of our research. In this context we've scrutinized a number of issues on: the state of the scientific development of the theory for criminalistics record, the genesis and development of criminalistic records, identifying the place of the record system in terms of the informational support of criminalistic investigation activity, the legal issues on conducting registration of crimes and directions of using criminalistic records, the issue of automated record etc. The following tasks have been stipulated: to scrutinize the preconditions of reform of the criminal record; scrutinizing the objects of criminalistic record, particularly the record of features and characteristics of individuals that have committed a crime; the analyses of the existing system of data gathering; developing ways of improving the existing forms of criminalistic record etc. One of the objects of the criminalistic record is the individual who has committed a crime. It is preconditioned by the fact that in the mechanism of crime this individual happens to take a central position – without the subject there is no crime. Thus, the center of attention of law enforcers in case of crime committing is the individual. It has been pointed out that the criminalistic research of the individual

that has created a crime has a significant meaning not only for the sake of full, overall and impartial investigation of a crime and further argued punishment but also happens to be the precondition for implementing effective preventive work on crime prevention, the successful implementation of the main means of correction and resocialization of inmates and the assurance of legal rights and interests of this individual, the adherence to law. When concluding the abovementioned it has been suggested to establish an automated working facility (i.e, a separate one adapted for the judge, the investigation judge, the investigator, the operative worker, lawyer, prosecutor etc), which due to algorithms in terms of activity will allow to compensate the lack and insufficiency of knowledge among the law enforcers with regard to the criminal record. This would facilitate the increase of effectiveness of using information, concentrated and presented in criminalistic records. The necessity to improve the existing forms of criminalistic record by reflecting information on individual features, traits and characteristics of the individual of the criminal have been stipulated, with the further aim to use them in order to achieve the tasks of preliminary investigation, the correction and resocialization of inmates, the adaptation after gaining freedom and the prevention of crimes.

Key words: information, informational system, criminal record, objects of record, registration.

УДК 342.9

С.Жуков, д-р юрид. наук,
Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2020.44.39-41>

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Стаття присвячена визначенню сутності та напрямів удосконалення доброчесності військових посадових осіб, державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України.

Обґрунтовано, що правове забезпечення доброчесності військовослужбовців уявляє собою сукупність правових актів, етичних кодексів та принципів їх застосування, які у своїй єдності дають змогу створити ідеальну модель бажаної поведінки військових посадових осіб, державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України. Особливістю вказаного правового забезпечення є те, що вимоги до поведінки означеного кола осіб містяться не у правових актах, а в етичних кодексах, які є різновидом писаних моральних норм. Однак відповідальність за порушення приписів вказаних кодексів носить не моральний, а юридичний характер, що в цілому характерно для феномену доброчесності в різних видах професійної діяльності.

З'ясовано, що напрями удосконалення правового забезпечення доброчесності військовослужбовців мають включати коригування закріплених у Кодексі доброчесної поведінки та професійної етики військових посадових осіб, державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, вимог до поведінки означених осіб з тим, щоб було враховано їх обов'язки, пов'язані: а) з визначеною Конституцією України та закріпленій у Стратегії національної безпеки України, затвердженій указом Президента України від 14 вересня 2020 року №392/2020, пріоритетністю захисту людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки; б) з додержанням визначених законодавством України вимог про доступ до публічної інформації, про захист персональних даних та про звернення громадян; в) із процесами євроатлантичної інтеграції, яка обумовлює необхідність врахування не лише суто національних, а й загальноприйнятих у державах-членах НАТО критеріїв визначення доброчесності (зокрема, Політики НАТО з виховання доброчесності, ухвалені главами держав та урядів, які беруть участь у засіданні Північноатлантичної ради у Варшаві 8-9 липня 2016 року).

Ключові слова: доброчесність, військові посадові особи, військовослужбовці, правові норми, моральні норми, етичні кодекси, удосконалення правового забезпечення.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення етичних вимог у професійній діяльності представників органів публічного адміністрування, правоохоронців, військовослужбовців є вельми актуальними сьогодні, коли здійснюється масштабна трансформація системи публічного управління і відбувається пошук місця та ролі державних інституцій у забезпеченні потреб розвитку громадянського суспільства, реалізації прав і свобод людини і громадянина. Вказане обумовлює увагу науковців і практиків до проблеми зниження рівня корупції в українському суспільстві, підвищення вимог до професіоналізму і об'єктивності правоохоронців, державних службовців, суддів, що, у свою чергу, робить важливим удосконалення системи адміністративно-правового забезпечення вказаних процесів, здійснення відповідних адміністративних процедур тощо. Однак, якщо питання, пов'язані із доброчесністю вказаних категорій посадових осіб певною мірою вже досліджені на теоретико-доктринальному рівні, то категорія «доброчесність військовослужбовців» ще чекає на своїх дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми сутності та ознак доброчесності розглядали у своїх роботах В.Бігун [1, с.240-242], О.Маалулі [2], Я.Тицька [3] та інші автори, якими було досліджено сутність та г'єнезу вказаної категорії, її співвідношення з корупційним законодавством та законодавством про вищу освіту. Разом з тим доброчесність військовослужбовців ще не була предметом окремих наукових досліджень, що свідчить про новизну вказаної проблематики.

Мета статті полягає у визначенні напрямів правового забезпечення доброчесності військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Особливістю розвитку соціальних відносин у сучасному суспільстві є гостра криза уявлень великих соціальних груп про справедливість і належне, які зазвичай охоплюються категорією «етичні норми». Одним із способів подолати так звану «кризу моралі» є диференціація етичних норм і виділення тих з них, які притаманні певним вузьким групам людей, що займаються схожою діяльністю в схожих умовах. Це викликає підвищений інтерес до професійних етичних кодексів, прийняття яких для представників різних